

NEKE DETERMINANTE VRŠNJAČKOG NASILJA U ADOLESCENCIJI

SAŽETAK

Na samom početku rada pobliže je definiran pojam nasilja među djecom i mladima, prikazani su oblici nasilja, kao i obilježja uloga u nasilničkom ponašanju. Nadalje, u radu je ukratko opisano doba adolescencije u kojem se događaju brojne fizičke, biološke, emocionalne i psihološke promjene kod mlade osobe. Detaljnije je opisan vršnjački utjecaj na adolescenta koji je od velike važnosti upravo u tom razdoblju u kojem se formiraju stavovi i razmišljanja koja definiraju osobu u odrasloj dobi. Važan element u ovom procesu je početak odvajanja od roditelja u potrazi za vlastitim identitetom i autonomijom, ali i prelazak na bliskije odnose s mladim osobama izvan obiteljske sredine s kojima se mogu identificirati – njihove vršnjake koji postaju važan čimbenik u socijalizaciji adolescenata i važan izvor podrške. Nasilje među vršnjacima u doba adolescencije ima neke specifičnosti, a karakterizira ga prelazak iz nižih u više razrede osnovne škole u ranoj adolescenciji te prelazak iz osnovne u srednju školu u kasnijim fazama adolescentnog sazrijevanja. Kako se većina nasilničkog ponašanja zapravo ne odvija u izoliranim uvjetima gdje su prisutni samo žrtva i nasilnik već i cijeli auditorij djece u različitim ulogama, a vršnjaci imaju priličan utjecaj na ponašanje aktera u nasilju među djecom i

---

¹ Dr. sc. Lucija Vejmelka, socijalna radnica, e-mail: lucijav@gmail.com

Pregledni članak
Primljeno: ožujak, 2012.
Prihvaćeno: kolovoz, 2012.
UDK 159.97-053.6

Lucija Vejmelka¹
Studijski centar socijalnog rada
Pravni fakultet Sveučilišta u
Zagrebu

Ključne riječi:

adolescencija, utjecaj vršnjaka,
nasilje među vršnjacima,
vršnjačke grupe.

mladima. U radu su prikazane teorije koje pobliže objašnjavaju ulogu ostalih vršnjaka u nasilju među mladima: teorija dominacije, teorija privlačenja i hipoteza o homofiliji, a zaključno su navedene neke preporuke koje mogu biti korisne prilikom provođenja budućih istraživanja nasilja među ovom dobnom skupinom.

UVOD

Adolescencija je razdoblje života u kojem razlikujemo tri stadija: rana adolescencija (od 10/11 do 14 godina), srednja (od 15 do 17 godina) i kasna adolescencija (od 18. do 20. godine i dulje) (Lacković Grgin, 2006.). Za svaki od navedenih stadija karakteristične su određene fizičke i psihičke promjene. Promjene koje mlada osoba doživljava u doba adolescencije od izuzetne su važnosti za daljnji razvoj osobe te njeno ponašanje u odrasloj dobi. Nasilje među vršnjacima u doba adolescencije jedan je od složenih problema s kojim se ova populacija svakodnevno susreće tijekom odrastanja. U ovom radu bit će prikazane neke promjene koje mlada osoba doživljava tijekom adolescencije. Iako nisu svi adolescenti ujedno i nasilnici i/ili žrtve nasilnih ponašanja, postoji mogućnost da upravo promjene koje doživljavaju na neki način određuju nasilno ponašanje koje doživljavaju ili čine. Istraživanja potvrđuju da je vršnjačko nasilje češće prisutno u doba adolescencije nego u ostalim dobnim skupinama (Caravita, Di Blasio i Salmivalli, 2009.a; Salmivalli i Nieminen, 2002.). Nasilje među djecom i mladima problem je koji utječe na sve aktere: nasilnike, žrtve, nasilnike/žrtve, ali i na promatrače koji svjedoče nasilnim ponašanjima u svom okruženju čak i ako u njih nisu direktno uključeni. Prilikom razumijevanja nasilja među mladima vrlo je važno poznavanje specifičnosti odrastanja adolescenata, što je ujedno i svrha ovog rada. Nakon općenitog definiranja nasilja među djecom i mladima, u radu će biti prikazane promjene koje mlada osoba doživljava u doba adolescencije te će se pokušati problematizirati njihov mogući utjecaj na nasilnička ponašanja među vršnjacima, iako je na samom početku potrebno upozoriti kako do sada nisu provedena istraživanja koja bi utvrdila navedene utjecaje, što postavlja izazov prilikom planiranja budućih istraživanja nasilja među mladima u doba adolescencije.

NASILJE MEĐU DJECOM I MLADIMA

DEFINICIJE VRŠNJAČKOG NASILJA

Norveški psiholog Dan Olweus (1998.) koji se već godinama bavi istraživanjima nasilja među djecom u školskom okruženju definira zlostavljanje (eng. *bullying*) među djecom na sljedeći način: »učenik je zlostavljan ili viktimiziran kada je opetovano i trajno izložen negativnim postupcima od strane jednoga ili više vršnjaka, a viktimizirano dijete ima poteškoća u pokušaju da se obrani od nasilničkog ponašanja«. Važno je naglasiti nekoliko elemenata ove definicije. Kao prvo, tu je element nasilja ili agresivnog ponašanja. U nasilje među dje-

com i mladima ubrajaju se oni postupci kojima se nastoji namjerno ozlijediti ili mu nanijeti neugodnosti, ali ne i slučajni postupci gdje nije bilo namjere povrijediti drugo dijete. Neki od autora ne slažu se s ovom definicijom pa tako Rigby (2006.) u nasilje uz zlonamjerno zlostavljanje svrstava i nezlonamjerno zlostavljanje. Autor smatra da, iako zlostavljanje nije potaknuto zlom namjerom sa stajališta žrtve, to nije važno jer povrijeđenost i u tom slučaju jednako boli.

Nadalje, u navedenoj definiciji nasilja među djecom i mladima (Olweus, 1998.) naglašeno je ponavljanje nasilničkog ponašanja, odnosno, da bi se određeno ponašanje okarakteriziralo kao nasilje među vršnjacima, potrebno je da se ponavlja određeno razdoblje. Tu ne pripadaju sva ona nasilnička ponašanja koja su se dogodila samo jednom.

Treći element obuhvaća neravnotežu moći i snaga između žrtve i nasilnika. Neravnoteža je moguća ukoliko je nasilnik stariji, veći, jači ili verbalno kompetentniji. Također, nasilje u grupi vršnjaka može uzrokovati i nesrazmjer fizičke snage. Oblik počinjenog nasilnog ponašanja može ovisiti o procjeni nasilnika u kojem području njegova moć ili snaga premašuje žrtvinu. Dakle, pojam nasilništva ne koristi se kada se dva učenika približno jednake snage tuku ili prepiru (Coloroso, 2004.).

U hrvatskom jeziku koristi se više različitih termina koji označavaju pojavu nasilja među djecom i mladima poput, primjerice: »nasilje među vršnjacima«, »vršnjačko nasilje«, »zlostavljanje među djecom«, »nasilje u školi« i sl. U ovom radu bit će korišteni termini »nasilje među djecom i mladima« i »nasilje među vršnjacima«. Pojam »zlostavljanje« koristit će se isključivo u slučajevima kada nasilno ponašanje sadrži sve potrebne elemente koji omogućuju klasifikaciju takvog ponašanja kao zlostavljanja. Kako je stručna terminologija još uvijek prilično neujednačena prilikom definiranja pojma nasilja među djecom i mladima, važno je naglasiti da svako nasilničko ponašanje nije ujedno i zlostavljanje. Zlostavljanje među djecom i mladima (eng. *bullying*) uključuje sve elemente u navedenoj definiciji nasilja među djecom i mladima (Olweus, 1998.): agresiju, njeno ponavljanje i neravnotežu moći. Ukoliko nije moguće utvrditi sva tri kriterija koji određuju zlostavljanje, tada se govori o uključenosti u nasilnička ponašanja među djecom i mladima.

Nasilnička ponašanja djece i mladih osoba moguća su u različitim pojavnim oblicima u rasponu od vrlo grubih i očiglednih do prikrivenih i vrlo suptilnih oblika nasilničkog ponašanja. Klasifikacija nasilnih ponašanja među djecom i mladima pobliže će biti opisana u sljedećem poglavlju.

KLASIFIKACIJA NASILNIH PONAŠANJA MEĐU DJECOM I MLADIMA

Postoje različiti oblici nasilja među djecom, a općenito možemo razlikovati dva pristupa kvalifikaciji. Prvi pristup razlikuje nasilničko ponašanje s obzirom na njegove pojavne oblike i drugi koji razlikuje izravna i neizravna nasilnička ponašanja.

Klasifikaciju nasilničkog ponašanja s obzirom na pojavni oblik navode, primjerice, Coloroso (2004.) i Pregrad (2007.). Prema njoj razlikuju se tri oblika:

1. verbalno nasilje (poput vrijeđanja, nadijevanja pogrdnih imena, omalovažavanja, kritiziranja, sramoćenja i seksualnih dobacivanja)
2. fizičko nasilje (šamaranje, udaranje, davljenje, bockanje, štipanje, guranje, udarci nogom, šakom, ugrizi, grebanje, pljuvanje, oštećivanje ili uništavanje odjeće ili imovine žrtve)
3. nasilje kroz odnose (ignoriranje, izolacija, isključivanje ili izbjegavanje).

Kod drugog navedenog pristupa klasifikacije nasilnog ponašanja potrebno je spomenuti Olweusa (1998.) koji razlikuje dvije vrste nasilništva: izravna i neizravna nasilnička ponašanja. U izravne oblike nasilja ubrajaju se svi direktni i otvoreni napadi na žrtvu, bilo verbalni ili fizički, poput izrugivanja, psovanja i vrijeđanja ili pak guranja, šamaranja, udaranja i sl. Neizravni oblici nasilja među djecom su suptilniji i teže ih je uočiti, a uključuju ignoriranje, isključivanje iz društva i sl.

Rezultati istraživanja u svijetu i kod nas pokazuju kako djeca i mladi češće prijavljuju indirektno nego direktne oblike nasilničkih ponašanja (Björkqvist, Lagerspetz i Kaukainen, 1992.; Marušić i Pavin Ivanec, 2008.; Rajhvajn Bulat i Ajduković, 2012.). Nadalje, velik broj istraživanja upućuje na spolne razlike iskazivanju nasilničkog ponašanja (Wimmer, 2009.; Caravita, Di Blasio i Salivalli, 2009.b; Salmivalli i Nieminen, 2002.). Brojna inozemna i domaća istraživanja potvrđuju da je za dječake karakteristično da znatno češće koriste fizičke oblike nasilnog ponašanja, dok su kod djevojčica češće prisutne verbalne i psihološke vrste nasilničkog ponašanja (Brajša-Žganec, Kotrla Topić i Raboteg-Šarić, 2009.; Wimmer, 2009.; Caravita, Di Blasio i Salmivalli, 2009.b; Marušić i Pavin Ivanec, 2008.; Buljan-Flander, Durman-Marijanović i Ćorić-Poljar, 2007.; Sullivan, Cleary i Sullivan, 2004.; Salmivalli i Nieminen, 2002.). Kako su fizički oblici nasilničkog ponašanja vidljiviji, nerijetko završavaju s ozljedama žrtve pa ih je lakše zamijetiti, no psihološki i verbalni oblici nasilja među vršnjacima također su štetni i ostavljaju kod žrtve različite negativne posljedice koje će ukratko biti navedene u nastavku. Razlike u vrstama i načinu nasilničkih ponašanja kod dječaka i djevojčica vjerojatno su posljedica socijalizacije i rodni uloga kojima ih uče roditelji, skrbnici i društvo u cjelini (Turkel, 2007., prema Wimmer, 2009.). Dječaci su odgajani kao jači spol te je kod njih određen dio pokazivanja agresije normaliziran isključivo činjenicom da su muškarci, dok su djevojčice kao nježniji spol odgajane da budu ljubaznije, pristojnije i manje agresivne. Za djevojčice i dječake ne vrijede jednaka pravila, tj. odgajani su na drugačiji način.

OBILJEŽJA ULOGA U NASILNIČKOM PONAŠANJU MEĐU DJECOM I MLADIMA

Prepoznamo različite uloge u nasilničkim ponašanjima među djecom i mladima. Djeca ili mladi mogu biti ti koji čine nasilje i tada ih nazivamo nasilnicima. Žrtve su ona djeca

i mladi koji su izloženi nasilnim ponašanjima. U posljednje vrijeme posebna pozornost je usmjerena na djecu koja su žrtve nasilničkih ponašanja svojih vršnjaka, dok se istovremeno nasilno ponašaju prema ostaloj djeci. Oni pripadaju kombiniranoj ulozi nasilnika/žrtve. Važno je naglasiti kako posljedice nasilničkog ponašanja mogu biti ozbiljne i dugoročne kako za nasilnike tako i za žrtve (Olweus, 1998.). Istraživanjima su potvrđene brojne negativne posljedice na mentalno zdravlje mladih uključenih u međusobna nasilnička ponašanja. Emocionalni poremećaji poput depresije i anksioznosti prisutni su kod djece i mladih u ulozi žrtve ili kod onih koji se nalaze u kombiniranoj ulozi nasilnika/žrtve (Haynie i sur., 2001.; Sekol i Farrington, 2009.).

Istraživanja pokazuju da je uloga žrtve gotovo uvijek povezana s vrlo niskim samopojmanjem što podrazumijeva da se mlada osoba nepovoljnije vrednuje na različitim dimenzijama općeg, akademskog i neakademskog samopojmanja od većine svojih vršnjaka. Brojni autori navode kako nasilje može igrati ključnu ulogu u uspostavljanju slike o sebi određenog pojedinca, a nalazi njihovih istraživanja upućuju na to da se djeca koja su izložena nasilničkom ponašanju slabije vrednuju na skalama samopojmanja (Sullivan i sur., 2008.; Marsh i sur., 2001.; Brajša-Žganec, Kotrla Topić i Raboteg-Šarić, 2009.). Djecu i mlade koji već imaju nisko samopojmanje uloga žrtve još više »ukopa« u nisku razinu samopojmanja.

Za nasilnike su karakteristični simptomi poput nemira, impulzivnosti, hiperaktivnosti i drugi problemi u ponašanju. Neke od navedenih poteškoća moguće je prepoznati i kod skupine djece koja se istovremeno nalaze u ulozi nasilnika i žrtve. Istraživači se slažu da je kod djece u ulogama nasilnika/žrtve primijećeno najviše problema (Olweus, 1998.; Sekol i Farrington, 2009.; Santalahti i sur., 2008.).

Ponašanja adolescenata općenito, a zatim i onih adolescenata koji u nasilju među vršnjacima sudjeluju kao akteri nasilnog ponašanja specifična su s obzirom na dobnu skupinu kojoj pripadaju. S obzirom na specifičnosti razvojne faze koju prolaze, za njih je karakteristično da prestaju poštovati odrasle osobe (primjerice roditelje i učitelje) te da često iniciraju konflikte. Nasilno ponašanje može upućivati i na neka druga rizična ponašanja pa tako nasilnici mogu sudjelovati u tučnjavama, krađama i uništavanju javnog vlasništva, koristiti alkohol i/ili droge, a mogu biti prisutni i neki drugi neodgovorni postupci poput spolno rizičnih ponašanja (Holand, Flisher i Lombard, 2007.). Navedena rizična ponašanja karakteristična su za doba adolescencije i mlade osobe bez obzira na njihovu uključenost u nasilna ponašanja. Iako su upravo opisana ponašanja općenito specifična za mlade osobe u doba adolescencije, ona mogu biti korisna prilikom razumijevanja nasilja među mladima koji te promjene doživljavaju. Važno je naglasiti da promjene u psihičkom, fizičkom i socijalnom funkcioniranju mlade osobe mogu pridonijeti objašnjenju nasilja među djecom i mladima, no zaključke je potrebno oprezno koristiti s obzirom na nedostatak istraživanja koja bi pokazala uzročno-posljedične veze između promjena u doba adolescencije te nasilnog ponašanja među vršnjacima.

Ukoliko mlada osoba svakodnevno doživljava nasilničko ponašanje u školi, izložena je nešto drugačijim rizicima od upravo navedenih. Naime, za žrtve je vjerojatno je da će sve više izbjegavati nastavu bez, na prvi pogled, opravdanog razloga, zbog čega im može prijetiti isključenje iz škole, a često imaju slabiji školski uspjeh od svojih vršnjaka. Nadalje, kod mladih osoba koji u krugu nasilništva sudjeluju u ulozi žrtve postoji visok rizik od pojave različitih psihosomatskih simptoma poput glavobolje i bolova u trbuhu ili depresivnog ponašanja

PREVALENCIJA NASILJA MEĐU DJECOM I MLADIMA

Iako su različita istraživanja i studije nasilja među djecom i mladima posljednjih godina vrlo raširena te postoje razni instrumentariji za procjene i samoprocjene viktimizacije i činjenja nasilničkog ponašanja, rezultati su teško usporedivi upravo zbog bitno različitih kriterija u definiranju nasilničkog ponašanja, ali i instrumenata koji se u tu svrhu koriste (Rajhvajn Bulat i Ajduković, 2012.; Furlong i sur., 2010.). Ipak, rezultati istraživanja koji će biti predstavljeni u nastavku ovog rada pokazuju aktualne trendove prevalencije nasilja među djecom i mladim osobama.

Koliko je nasilje među djecom i mladima raširena pojava, najbolje prikazuju rezultati opsežne studije Svjetske zdravstvene organizacije (WHO, 2006.) koja je provedena u 40 država svijeta 2005. i 2006. godine. Istraživanje raširenosti nasilja među djecom i mladima Svjetske zdravstvene organizacije dio je šire studije o zdravlju i ponašanju djece školske dobi. U istraživanju je sudjelovalo 202 056 djece i mladih (od 11, 13 i 15 godina). Rezultati pokazuju kako je nasilje među djecom i mladima generalno raširena pojava koju prijavljuje 10,7% (N=21,192), djece i mladih što je prosjek ukoliko govorimo o svim zemljama (ukupno njih 40) koje su sudjelovale u istraživanju. Zanimljivo je da se među zemljama u kojima djeca i mladi prijavljuju najvišu stopu nasilnog ponašanja i viktimizacije nalaze baltičke zemlje poput Latvije, Estonije i Litve, dok je najniža stopa zabilježena u susjednim skandinavskim zemljama poput Norveške, Švedske i Finske.

U spomenutom istraživanju Svjetske zdravstvene organizacije (WHO, 2006.) od ukupnog broja sudionika istraživanja njih 10,7 % možemo svrstati u skupinu nasilnika, 12,6% djece nalazi se u ulozi žrtve te izjavljuje kako svakodnevno doživljava nasilnička ponašanja od svojih vršnjaka, dok 3,6% istovremeno doživljava i čini nasilje te se nalazi u ulozi nasilnika/žrtve. Zanimljivo je da dječaci prijavljuju višu stopu činjenja nasilja u svim zemljama koje su sudjelovale u istraživanju, dok su stope doživljenog nasilja više kod djevojčica u čak 29 od ukupno 40 zemalja. Kod razumijevanja nasilja među djecom i mladima nemoguće je izostaviti spolne razlike kod činjenja i doživljavanja nasilnih ponašanja. Istraživanja koja su provedena kako u inozemstvu tako i kod nas pomažu u razumijevanju uloge spola kod nekih aspekata nasilničkog ponašanja, no ipak ne odgovaraju na pitanje zašto su značajno više viktimizirane djevojčice, dok su počinitelji nasilnih ponašanja značajno češće dječaci. Djevojčice i dječaci razlikuju se u načinu na koji se ponašaju u ulozi nasilnika što je spomenuto

u prethodnim poglavljima, pri čemu djevojčice češće koriste indirektne, a dječaci direktne oblike nasilničkog ponašanja (Tomić-Latinac i Nikčević-Milković, 2010.; Caravita, Di Blasio i Salmivalli, 2009.b; Marušić i Pavin Ivanec, 2008.; Salmivalli i Nieminen, 2002.). Zanimljiv je nalaz Farringtona (1993., prema Wimmer, 2009.) da su dječaci općenito skloniji nasilničkim ponašanjima, a kada se nalaze u ulozi žrtve, češće ih zlostavljaju dječaci, dok su djevojčice podjednako izložene nasilničkom ponašanju i dječaka i djevojčica.

Kada spominjemo istraživanja rasprostranjenosti nasilja među djecom i mladima, korisno je navesti i jednu od najvećih studija provedenu 2010. godine na području Sjedinjenih Američkih Država na uzorku od preko 500 000 mladih osoba (*Olweus bullying prevention program*, www.olweus.org). Rezultati ove studije pokazuju da se od ukupnog broja sudionika istraživanja 17% mladih osoba nalazi u ulozi žrtve, dok se u 10% slučajeva mlade osobe prepoznaju kao nasilnici.

Za Hrvatsku su značajna četiri istraživanja rasprostranjenosti nasilja među djecom i mladima u posljednjih nekoliko godina. Rezultati istraživanja iz 2003. godine koje je provela Poliklinika za zaštitu djece Grada Zagreba (Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, 2003., www.poliklinika-djeca.hr), a obuhvatilo je preko 5 000 učenika iz 25 osnovnih škola iz 13 gradova Republike Hrvatske pokazuju nešto više stope od 27% djece i mladih koji su svakodnevno uključeni u nasilna ponašnja. Istraživanje UNICEF-a koje je provedeno godinu dana kasnije u 12 osnovnih škola u sklopu kampanje »Za sigurno i poticajno okruženje u školama« prikazuje kako je u nasilje svakodnevno uključeno oko 10% kako dječaka tako i djevojčica što je sukladno navedenim svjetskim trendovima (UNICEF, 2004.). Treće izdvojeno istraživanje upravo je ono Svjetske zdravstvene organizacije (WHO, 2006.) koje je provedeno i u Hrvatskoj u kojem je sudjelovao 2 401 sudionik. Rezultati ovog istraživanja za Hrvatsku su prilično ohrabrujući, naime Hrvatska je pri dnu ljestvice s obzirom na udio žrtava nasilja među vršnjacima te u donjoj trećini ljestvice prema udjelu djece koja zlostavljaju svoje vršnjake (WHO, 2006.). Prevalencija nasilja među djecom u Hrvatskoj po navedenom istraživanju kreće se od 9,9% za djevojčice i 15,7% za dječake. Korisno je spomenuti da je u istraživanju primijenjen široko korišten Olweusov upitnik nasilnik/žrtva koji mjeri zlostavljanje što omogućuje usporedbu s ostalim istraživanjima koja su koristila navedeni upitnik.

Recentni podaci prevalencije nasilja među djecom u Hrvatskoj dostupni su u sklopu projekta BECAN istraživanja. Istraživanje je uključilo 3 subuzorka djece iz petog i sedmog razreda osnovne škole te djecu iz drugog razreda srednje škole te predstavljaju najnovije podatke vezane uz nasilje među djecom i mladima na području Republike Hrvatske. Rezultati analiza s obzirom na pojedine uloge u nasilničkom ponašanju pokazuju da je takvo ponašanje u školama prisutno u različitim omjerima s obzirom na razrednu skupinu djece koja su sudjelovala u istraživanju. Tako je u petom razredu osnovne škole identificirano 14,4% žrtvi, 2,3% nasilnika te 7,7% nasilnika/žrtvi. Djeca u sedmom razredu osnovne škole u 17,6% slučajeva prepoznati su kao žrtve, 6,5% nasilnici te kao nasilnici/žrtve u 16,4% slučajeva.

Učenci drugog razreda srednje škole u 13,2% slučajeva određeni su kao žrtve, dok su stope nasilnika i nasilnika/žrtvi nešto više nego u prethodnim dobnim skupinama (9,7% nasilnika i 19,8% nasilnika/žrtvi) (Sušac, Rimac i Ajduković, 2012.). Potrebno je spomenuti da je u istraživanju korišten Upitnik vršnjačkog nasilja (Rimac, Ogresta, Rajter, Skokandić i Sušac, 2010.) koji je konstruiran za potrebe istraživanja, a sastoji se od skale doživljenog i skale počinjenog nasilja.

Važno je naglasiti kako kod analize rezultata domaćih i inozemnih istraživanja treba voditi računa o različitim metodološkim pristupima, kao i različitim instrumentima koji su korišteni što može utjecati na razlike u dobivenim rezultatima

Do sada je već jasno da je nasilje među djecom i mladima raširena pojava koja utječe na njihov svakodnevni život i odrastanje. U nastavku rada bit će prikazane specifičnosti nasilja među djecom i mladima u doba adolescencije.

NEKA OBILJEŽJA NASILJA MEĐU ADOLESCENTIMA

Adolescencija je razdoblje života u kojem mlada osoba doživljava intenzivne promjene u tjelesnom, emocionalnom, kognitivnom i socijalnom funkcioniranju. To je prijelaz iz djetinjstva u odraslu dob i preuzimanje odgovornosti odrasle osobe.

Nasilje u doba adolescencije specifično je i u pogledu okolnosti prelaska iz četvrtog u peti razred osnovne škole kao i prelazak iz osnovne u srednju školu. Na samom početku osnovne škole od prvog do četvrtog razreda uobičajen oblik nastave je razredna nastava kada učenici sve predmete slušaju u jednoj učionici. U petom razredu osnovne škole dolazi do prelaska na kabinetski oblik nastave gdje se svaki školski sat učenici premještaju u drugu učionicu. Boravak na hodnicima podrazumijeva manje nadzora od strane učitelja i više prilika za pojavu nasilja među djecom. Ovaj prelazak iz četvrtog u peti razred osnovne škole preklapa se s fazom rane adolescencije za koju su specifične prvenstveno fizičke promjene kod djece. Prelazak u srednju školu za mladu osobu znači novost koja pretpostavlja formiranje novih vršnjačkih grupa i preraspodjelu uloga. Tako je moguće da mlada osoba koju su u osnovnoj školi viktimizirali vršnjaci dolazak u novi razred u srednjoj školi vidi kao priliku za priskrbljivanje povoljnijeg statusa u vršnjačkoj skupini. Taj prelazak iz osnovne u srednju školu poklapa se s fazom srednje adolescencije koja donosi neke kompleksnije promjene u živote mladih ljudi kako u fizičkom tako i u kognitivnom, emocionalnom i socijalnom razvoju mladih osoba. Takve okolnosti u najpovoljnijim uvjetima snažno utječu na dječake i djevojčice, a potrebno ih je uzeti u obzir kod razumijevanja fenomena nasilja među mladima (Pellegrini i Long, 2008.; Pellegrini i Bartini, 2001.).

Za adolescente je karakteristično da doživljavaju sve veće hormonalne promjene. Poznato je i da adolescenti teže mogu vladati vlastitim emocionalnim stanjima pa često reagiraju impulzivno. Ponekad njihove reakcije mogu biti vrlo agresivne, a u ekstremnim slučajevima završavaju tučnjavama, krađom i sličnim društveno neprihvatljivim oblicima ponašanja.

Promjene na razini odnosa unutar obitelji odnosa započinju sve većim odvajanjem mlade osobe od roditelja, te težnjom za uspostavljanjem autonomije i samostalnosti. U tom procesu mlade osobe više izbjivaju iz kuće i slobodno vrijeme češće provode u različitim aktivnostima s vršnjacima, bez nadzora odraslih, što stvara više prilika za nasilna ponašanja među mladim osoba. Naime, poznato je da se nasilno ponašanje među djecom i mladima većinom događa kada odrasli nisu prisutni (Sekol i Farrington, 2009.). S obzirom na navedeno, zapravo i ne čudi podatak da je, usporedimo li ga s ostalim dobnim skupinama, nasilje među vršnjacima najviše rašireno upravo u doba adolescencije.

FIZIČKE PROMJENE U DOBA ADOLESCENCIJE

Mlada osoba prvenstveno uočava fizičke promjene poput naglog rasta, ili pak pojave sekundarnih spolnih karakteristika. Za tu fazu adolescencije karakteristično je djelovanje različitih hormona koji uzrokuju rast dlačica na rukama, nogama, grudima i licu, mutaciju kod muškaraca te već spomenuto povećanje tjelesne mase i ubrzani porast tjelesne visine. Ove fizičke promjene događaju se individualno te neke od njih izostaju do kasnijih faza adolescencije (Lacković Grgin, 2006.; Vranješević, 2004.). Adolescenti su vrlo osjetljivi na ove tjelesne promjene što se posebice vidi u načinu na koji se samoopisuju u ranim fazama adolescencije kad za svoje opise koriste uglavnom pridjeve kojima opisuju svoje tjelesne karakteristike (npr. nizak, visok, debeo i sl.) dok u kasnijim fazama adolescencije kod samoopisivanja počinju koristiti i neke intelektualne, socijalne i emocionalne kategorije (duhovit, iskren, pametan i sl.). Zanimljivo je da pri fizičkim opisima prevladavaju nepoželjna obilježja, dok se u emocionalnim i socijalnim kategorijama uglavnom nalaze pozitivni opisi (Simmons i Rosenberg, 1975., prema Vranješević, 2004.). Tjelesne promjene kod mladih osoba utječu i na njihove odnose s ostalim osobama iz njihovog okruženja, prvenstveno odnose s prijateljima i vršnjacima iz škole i razreda. Tjelesni atributi mogu biti predmetom ismijavanja žrtvi, dok primjerice tjelesna razvijenost i snaga dječaka može biti karakteristična za nasilnike koji koriste direktne oblike nasilničkog ponašanja. Tako, primjerice, rezultati istraživanja Janssena i suradnika (2004.) pokazuju snažnu povezanost izravnih i neizravnih nasilničkih ponašanja s viktimizacijom pretilih sudionika istraživanja. Adolescentima izgled postaje izrazito važan što nije toliko karakteristično za djetinjstvo. Adolescenti postaju svjesniji svog tijela i promjena koje im se događaju. Često su nezadovoljni svojim izgledom što utječe na razvoj njihovog fizičkog samopoimanja (dimenzija samopoimanja koja se odnosi na sliku adolescenta o vlastitim fizičkim atributima). Adolescencija je doba izrazite usmjerenosti na sebe, a s obzirom na današnje standarde ljepote koji sustavno promiču mršavost, adolescenti često svoje tijelo doživljavaju kao nedovoljno atraktivno. Fizički atributi žrtvi nasilnog ponašanja mogu biti povezani s viktimizacijom na dva načina. Neko fizičko obilježje koje mladu osobu razlikuje od većine njegovih vršnjaka (primjerice pretilost, izrazito niska tjelesna visina ili sl.) može biti nasilnicima povod za viktimizaciju. Istraživanja potvrđuju navedene rezultate uz zaključak da

postoji vjerojatnost da će pretila mlada osoba biti zbog svoje težine viktimizirana značajno češće od svojih vršnjaka prosječne težine. Nadalje, niska razina samopoimanja kao rezultat negativne slike o vlastitom tijelu također može biti povezana s ulogom žrtve u nasilju među adolescentima na način da žrtve postaju upravo ona djeca niskog samopoimanja, ali i da viktimizacija utječe na stvaranje i održavanje negativne slike o sebi (Dittrick, 2010.; Dusek i Guay McIntyre, 2005.).

Zaključno, žrtve iako rijetko, ipak se razlikuju od ostale djece s obzirom na neke fizičke karakteristike. Velik broj autora potvrđuje da su žrtve niže rastom i fizički slabije od svojih vršnjaka (Rigby i Slee, 1993. prema Rigby, 2004.; Olweus, 1998.), dok Besag (1989., prema Bernstein i Watson, 1997.) primjećuje i da su žrtve nespretnije te da imaju skromnu motornu koordinaciju.

KOGNITIVNE PROMJENE I PROMJENE U SOCIJALNOM OKRUŽENJU ADOLESCENATA

U adolescenciji dolazi do promjena na kognitivnoj razini, pri čemu ideje, koncepti i svijet apstraktnog mišljenja postaju razumljivi na potpuno nov način. Dolazi do promjena s djetetovog, konkretnog oblika mišljenja na adolescentsko, formalno mišljenje. Kod adolescenta se javlja sposobnost apstraktnog mišljenja, dok istovremeno dolazi do veće fleksibilnosti u mišljenju. Također se pojavljuje dimenzija budućnosti koja je zaslužna za to da adolescenti ostavljaju dječje razmišljanje o sadašnjosti te postaju sve više okupirani planiranjem i predviđanjem vlastite budućnosti (Lacković Grgin, 2006.; Vranješević, 2004.). Ove kognitivne promjene pridonose povećanom osjećaju autonomije. Važno je naglasiti da u doba adolescencije mladi počinju težiti obrascima ponašanja koji su sličniji vrijednostima odraslih pa se tako i agresivno ponašanje vršnjaka doživljava manje negativno nego u ranijoj dobi (Salmivalli, Kärnä i Poskiparta, 2009.; Pellegrini i Long, 2008.).

Kognitivni razvoj i samokontrola ponašanja razvijaju se od najranije dobi, dok se u doba adolescencije na ovom području događaju značajnije promjene. Adolescenti razvijaju mišljenja koja su slična odraslome načinu razmišljanja, no istovremeno ne razmišljaju o posljedicama svog ponašanja što može biti razlog njihovog upuštanja u rizična ili/i nasilnička ponašanja. Također, važno je razumjeti kako nasilni adolescenti procesiraju informacije koje dobivaju iz okoline što može biti od značaja prilikom razumijevanja na koji način nasilnici izabiru svoje žrtve oko čega se stručnjaci ne slažu u potpunosti. Rana istraživanja, primjerice, ona Cricka i Dodgea (1994.) pretpostavljala su kod nasilnika deficit socijalnih vještina koji podrazumijeva slabije procesiranje socijalnih informacija. Autori Sutton, Smith i Swettenham (1999.) odbacuju navedenu hipotezu te tvrde upravo suprotno, odnosno kako činjenje nasilnog ponašanja zahtijeva vrlo razvijene socijalne vještine koje podrazumijevaju razumijevanje kognitivnih stanja, uvjerenja i znanja drugih ljudi. Nasilnici vješto izabiru slabije, nemoćnije žrtve koje često toleriraju svoju viktimizaciju što pretpostavlja uspješno procesuiranje infor-

macija koje dobivaju iz okoline uz korištenje spomenutih socijalnih vještina što ih stavlja u povoljniji (i moćniji) položaj s obzirom na žrtve nasilnog ponašanja što može biti posljedica ubrzanog kognitivnog razvoja u doba adolescencije (Salmivalli i sur., 1996.). Iako svi adolescenti doživljavaju brojne kognitivne promjene, samo se neki od njih nasilno ponašaju prema svojim vršnjacima. Još jednom je važno naglasiti kako ne postoje istraživanja koja bi potvrdila povezanost određenih kognitivnih promjena u adolescenciji te sklonosti k činjenju ili doživljavanju nasilnih ponašanja (ili oboje istovremeno). Unatoč tome, razumijevanje kompleksnih stanja i osjećaja koje mladi ljudi doživljavaju u doba adolescencije mogu dati neke pretpostavke razumijevanju nasilja koje se među njima pojavljuje. Mlade osobe često su prilično egocentrične i misle da su u središtu pozornosti svih u svojoj okolini pa je moguće da su toliko usredotočeni na sebe da uopće ne razmišljaju kako njihovo ponašanje može utjecati na druge. Drugim riječima, za mlade je često karakterističan nedostatak empatije koji je primijećen i kod nasilnika u krugu nasilništva među djecom i mladima. Naime, oni se teško identificiraju sa svojim žrtvama, a često nisu niti svjesni posljedica vlastitog ponašanja. Istraživanja pokazuju manjak empatije kod nasilnih dječaka, ali ne i kod djevojčica što potvrđuje kako je prilikom izučavanja nasilja među djecom i mladima posebnu pozornost potrebno dati rodnim i spolnim razlikama koje determiniraju nasilna ponašanja (Caravita, Di Blasio, Salmivalli, 2009.a).

U doba adolescencije dolazi do promjena u odnosima adolescenata i njihovih roditelja, dok istovremeno sklapaju nova prijateljstva. Upravo te interakcije s vršnjacima mogu biti važan izvor za kognitivni razvoj mlade osobe (Azimitia i Cooper, 2001., prema Akos i sur., 2007.). Dakle, promjene se događaju i u socijalnom okruženju mlade osobe, prvenstveno u socijalnim mrežama. Djeca su u djetinjstvu još uvijek vrlo usmjerena na roditelje koji su im primarni izvor kako emocionalne tako i instrumentalne socijalne podrške. Roditelji su ti koji su djetetu najbliži i na koje se dijete oslanja u raznoraznim životnim situacijama. Ulaskom u adolescenciju, mladi traže sve više samostalnosti, provode sve manje vremena s roditeljima, a sve više s svojim vršnjacima i prijateljima koji postaju novi izvor socijalizacije za mladu osobu (Padilla-Walker i Bean, 2009.; Mackrell i Lavender, 2004.). To ne znači da vršnjaci zamjenjuju roditelje, ali su zaslužni za širenje socijalne mreže adolescenta (Sumter i sur., 2009.; Lashbrook, 2000.).

Odnosi s vršnjacima utječu na neke od ključnih razvojnih procesa koji nastupaju u doba adolescencije kao što su, primjerice, istraživanje vlastite seksualnosti, razvoj bliskih odnosa i veza izvan vlastite obitelji, ali i potreba za drugačijom podrškom od one koju su dobivali od roditelja. Emocionalna i instrumentalna podrška kroz intimne i bliske odnose dostupna je mladima od njihovih vršnjaka koji su jedan od glavnih socijalizacijskih faktora u doba adolescencije. Istraživanja pokazuju da upravo prijateljstvo općenito ima glavnu ulogu u psihosocijalnom funkcioniranju adolescenata te da pozitivni odnosi s vršnjacima jačaju zaštitne mehanizme mlade osobe protiv različitih oblika psihosocijalnih stresora (Wilkinson, 2004., prema Wilkinson, 2010.; Sumter i sur., 2009.). S obzirom na navedene nalaze

zabrinjava činjenica da su žrtve u školi usamljene, isključene iz vršnjačke grupe te nerijetko i potpuno ignorirane od strane vršnjaka tako da uglavnom nemaju niti jednoga dobrog prijatelja u razredu (Olweus, 1998.). Međutim, kada su izložene viktimizaciji u pravilu se radi o grupnom događaju u kojem, osim nasilnika, sudjeluju promatrači koji se mogu izravno uključiti u nasilno ponašanje, mogu poticati nasilno ponašanje ili pak samo promatrati što se događa, a vrlo mali broj slučajeva završit će intervencijom u korist žrtve (Hawkins, Pepler i Craig, 2001.). Dakle, nasilje je najčešće grupni događaj, a vršnjački utjecaj može biti negativnog karaktera. Vršnjaci su ključan element u složenom kontekstu nasilja među vršnjacima što će pobliže biti opisano u jednom od sljedećih poglavlja. Osim podrške i prijateljstva koji su navedeni kao pozitivni elementi odnosa s vršnjacima stručnjaci se slažu da oni mogu imati i negativne posljedice (Sumter i sur., 2009.; Mackrell i Lavender, 2004.). Participacija u grupi vršnjaka vrlo je kompleksna i ponekad može biti izvor stresa za mladu osobu. Ponekad druženje s vršnjacima može potaknuti razvoj problema u mentalnom zdravlju adolescenta, ali i psihičke probleme poput depresije (Harrington, 1995., prema Mackrell i Lavender, 2004.). U doba adolescencije jača utjecaj vršnjačke grupe na ponašanje mlade osobe što zapravo i ne čudi s obzirom na to koliko izuzetna može biti moć raznih grupa koje odgovaraju različitim potrebama svojih članova. Potencijal grupe prepoznaju i stručnjaci iz pomagačkih profesija pa ih koriste u terapeutske, konzultativne ili pak obrazovne svrhe (Aronson i sur., 1978.; Webb i Palinscar, 1996., prema Rodkin, 2004.). S druge strane, grupe mogu djelovati i negativno na ljude na način da su članovi manipulirani ili se prepoznaju po nasilju i agresiji (ekstremni primjer uključivao bi različite sekte). Sigurno je da grupe utječu na mišljenja ljudi o drugima, o svijetu i o sebi samima (Latane i Darley, 1970., prema Rodkin, 2004.).

Istraživanja ukazuju da je nasilje među mladima grupni fenomen u kojem su u 85% slučajeva prisutni vršnjaci te da čak u 81% slučajeva vršnjaci dodatno potiču nasilnička ponašanja, dok samo u 11% slučajeva interveniraju na način da zaštite žrtvu (Craig i Pepler, 1997.). Mladi se druže sa sličnima sebi te od svojih vršnjaka traže podršku za svoja razmišljanja i ponašanja. Ostali istraživači također navode da nasilnici prepoznaju da u nasilnom ponašanju sudjeluju i njihovi prijatelji (Moultapa i sur., 2004.). Adolescenti se prelaskom u više razrede trebaju izboriti za vlastiti status u novonastalim vršnjačkim grupama, a u tu svrhu mogu koristiti i nasilna ponašanja prema svojim vršnjacima. Stručnjaci se slažu da je kod adolescenata prisutna želja za stjecanjem socijalnog statusa i pozicije moći u grupi (Scholte i sur., 2007.; Björkqvist, Ekman i Lagerspetz, 1982.; South i Wood, 2006., prema Salmivalli, Kärnä i Poskipara, 2009.; Caravita, Di Blasio i Salmivalli, 2009.b; Pellegrini i sur., 2007.; Swearer i sur., 2006.). Recentna istraživanja pokazuju da bi čak trećina adolescenata radije izabrala moćniji status u grupi vršnjaka nego blisko prijateljstvo (LaFontana i Cillessen, 2009., prema Salmivalli, 2010.). Nasilnici svojim ponašanjem sebi nerijetko omogućuju status moćne i popularne osobe, a nasilno ponašanje koriste kako bi dobiveni status zadržali ili čak povećali. Mladima je status u grupi važan, a popularnost u grupi nosi brojne povlastice. Također, važna im je i povratna informacija i prihvaćanje od strane vršnjaka, kao i njihovo poštovanje i divljenje. Nasilnici

možda nisu omiljeni u društvu, ali istraživanja pokazuju da su prilično moćni (Caravita, Di-Blasio i Salmivalli, 2009.b; Salmivalli, Kärnä i Poskipara, 2009.). Promatrači nasilnog ponašanja radije podržavaju snažnijeg, moćnijeg člana grupe (u ovom slučaju nasilnika) kako bi time i sami potvrdili svoj status u grupi. Ključan podatak je tko su promatrači nasilnog ponašanja. Ukoliko su to prijatelji nasilnika, onda je logično zaključiti da će podržavati njegova ponašanja što ukazuje da je važno uzeti u obzir kontekst u kojem se nasilno ponašanje odvija. Usprkos navedenom, i dalje zabrinjava činjenica da većina promatrača, čak i u slučaju da ne odobravaju nasilnička ponašanja, neće reagirati kako bi zaštitili onoga tko nasilje doživljava (Hawkins, Craig i Pepler, 2001.). Promjene u socijalnom okruženju kod adolescenta od značaja su za razumijevanje nasilja među vršnjacima u tom razdoblju života na način da nude objašnjenja spomenutih promjena koje adolescent proživljava u odnosima s članovima vlastite obitelji, u školi ili skupini vršnjaka.

EMOCIONALNE PROMJENE I SLIKA O SEBI ADOLESCENATA

Osim promjena u fizičkom izgledu i kognitivnom funkcioniranju kod mladih osoba dolazi i do brojnih emocionalnih promjena. Neke od njih uvjetovane su rodnim razlikama između djevojčica i dječaka (Nolen-Hoeksema i Girgus, 1994., prema Rosenblum i Lewis, 2005.). Na primjer, djevojčice su češće depresivne, a iskazuju i više srama, krivnje, tuge, stidljivosti i samooptuživanja u interpersonalnim kontaktima. Dječaci generalno više poriču emocije. Emocionalna ranjivost i sramežljivost povezane su djelomično i s procesom tjelesnih promjena. Javljanje jače seksualne želje također može biti okidač za osjećaje srama, posebno ako se to smatra socijalno neprihvatljivim. Djevojčice osjećaju više srama od dječaka, moguće zbog rodne orijentacije u socijalnom i odgojnom smislu (Adams i Brezonsky, 2005.). Tjelesne promjene uvjetuju veći sram kod djevojčica što je povezano s konstantnim pritiskom društva za zadovoljavanjem socijalne slike o ženi koja mora zadovoljiti brojne tjelesne i psihičke kriterije. Sram u tom razdoblju života može prerasti u sveukupni životni osjećaj srama, posebno kod žena (Rodin, 1992., prema Rosenblum i Lewis, 2005.). U prethodnim poglavljima već je spomenuto kako većina istraživanja pokazuje kako su žrtve češće djevojke što može biti uvjetovano navedenim emocionalnim promjenama koje su kod njih prisutne u doba adolescencije. Upravo tu emocionalnu ranjivost i općenito osjetljivost prepoznaju nasilnici koji vrlo pažljivo izabiru svoje žrtve koje su po prirodi submisivne, nesigurne i slabije (Salmivalli, 2010.; Salmivalli, Kärnä i Poskipara, 2009.).

Do sada opisane promjene utječu na promjenu slike o sebi kod mlade osobe. Stručnjaci navode da slika o sebi u adolescenciji postaje apstraktnija, organiziranija i koherentnija, ali da je također diferencijalnija u odnosu na različite socijalne kontekste (Harter, 1990.; Damon i Hart, 1988., prema Vranješević, 2004.). Zadatak mlade osobe u ovoj fazi života je da integrira različite vidove slike o sebi u jednu koherentnu sliku. Mlade osobe uključene u nasilna ponašanja u različitim ulogama razlikuju se s obzirom na razinu slike o sebi. Nasilnici imaju

prilično pozitivno mišljenje o sebi, imaju snažnu potrebu za prevlašću nad drugima i vole dominirati drugima, iskorištavati ih i manipulirati njima kako bi dobili ono što žele. S druge strane, žrtva je u očima svojih vršnjaka osoba vrlo niskog socijalnog statusa pa pružanje bilo kakve podrške omogućuje identifikaciju pomagača sa slabom i nemoćnom žrtvom. Iz tog razloga promatrači ne pomažu žrtvi i ne prijavljuju nasilje. Drugi razlog koji vršnjake može spriječiti u pomaganju žrtvi je strah da upravo oni ne budu izabrani kao sljedeća meta nasilnika. Mladi percipiraju da im i pretvaranje da odobravaju nasilničko ponašanje pomaže da sami ne postanu žrtva (Juvonen i Galvan, 2008., prema Salmivalli, Kärnä i Poskipara, 2009.). Iz ovoga jasno vidimo kako je nasilnik utjecajan član vršnjačke grupe te da se ostali konformiraju i povode za njegovim ponašanjem. Na taj način žrtve često ostaju izolirane, isključene i usamljene. Mlade osobe koje doživljavaju nasilje pate od pomanjkanja samopoštovanja i imaju negativan stav prema sebi i svom položaju u društvu (Hodges i Perry, 1999.; Olweus, 1998.). U posljednje vrijeme istraživači posebnu pozornost daju kombiniranoj ulozi nasilnika/žrtve koja uključuje djecu koja istovremeno čine i doživljavaju nasilna ponašanja, ovisno o kontekstu u kojem se nasilje provodi. Istraživači gotovo jednoglasno upozoravaju da je ovo skupina djece kod koje je primijećeno najviše problema, pogotovo u sferi emocionalnog funkcioniranja (Olweus, 1998.; Sekol i Farrington, 2009.; Santalahti i sur., 2008.). Djeca i mladi iz te skupine imaju internalizirane emocionalne poremećaje poput depresije i anksioznosti, te niže samopoimanje, u usporedbi s djecom u ostalim ulogama u nasilničkom ponašanju, a i najomraženija su kod svojih vršnjaka (Haynie i sur., 2001.; Salmivalli i Nieminen, 2002.; Sekol i Farrington, 2009.).

Iako nije u potpunosti jasno na koji način emocionalne promjene u adolescenciji utječu na nasilna ponašanja što predstavlja izazov za buduća istraživanja, poznavanje navedenih procesa može biti od pomoći prilikom razumijevanja fenomena nasilja među adolescentima. Također, nije jasno je li nisko samopoimanje potencijalne žrtve povod za nasilno ponašanje, ili pak nasilno ponašanje uzrokuje nisko samopoimanje kod žrtvi nasilničkog ponašanja. Unatoč dilemama, nalaz da je nisko samopoimanje povezano s ulogom žrtve može biti koristan prilikom planiranja intervencija i tretmana viktimizirane djece i mladih osoba.

VRŠNJAČKI UTJECAJ U DOBA ADOLESCENCIJE

U prethodnom poglavlju opisane su neke fizičke, emocionalne i kognitivne promjene koje doživljava mlada osoba u doba adolescencije. Također, već je spomenuto da je utjecaj vršnjaka od velike važnosti za razdoblje adolescencije, a značajan je i za razumijevanje nasilja među mladima. Prema Lebedina-Manzoni, Lotar i Ricijaš (2008.) utjecaj vršnjaka je sastavni i neizbježni dio socijalizacije. Utjecaj može biti informacijski i normativni, pri čemu informacijski utjecaj naglašava da druge vidimo kao izvor informacija za usmjeravanje svojeg ponašanja, dok normativni karakterizira da se konformiramo s drugima kako bismo bili prihvaćeni i kako bismo im se svidjeli (Unger i sur., 2001.; Aronson, Wilson i Akert, 2005., prema Lebedina-Manzoni, Lotar i Ricijaš, 2008.).

Urberg i sur. (2003., prema Lebedina-Manzoni, Lotar i Ricijaš, 2008.) navode kako su za utjecaj vršnjaka na ponašanje adolescenta važne osobine ličnosti samog adolescenta, njegov odnos s prijateljima te kontekst u kojem se druže. Ponašanje adolescenta u grupi vršnjaka potrebno je gledati kao složen proces koji sadrži osobine samog adolescenta poput uvjerenja, vrijednosti i stavova koje nosi iz okoline i primarne socijalizacije (obitelj, škola, susjedstvo), zatim čimbenike koji su doprinijeli odabiru specifičnog društva vršnjaka kome osjećaju da pripadaju, a koje ima svoje svoja uvjerenja, vrijednosti i stavove, te zaključno neposredno ponašanje vršnjaka u određenom kontekstu (Lebedina-Manzoni, Lotar i Ricijaš 2008.: 404.)

Većina istraživanja usmjerena je upravo na negativne posljedice utjecaja vršnjaka i njihovu povezanost s rizičnim ponašanjima mladih poput pušenja, konzumiranja alkohola i droga ili pak agresivnim ponašanjima (Jaccard, Blanton i Dodge, 2005., prema Padilla-Walker i Bean, 2009.). To je djelomice uvjetovano činjenicom da direktni ili indirektni negativni utjecaj snažnije utječu na ponašanje pojedinca nego onaj u pozitivnom obliku. Mogućnost djelovanja na rizična ponašanja motivacija je istraživačima kod definiranja ciljeva istraživanja koja se bave vršnjačkim utjecajima (Haselager, Hartup van Lieshout i Riksen-Walraven, 1998.; Ma Shek, Cheung i Tam, 2002., prema Padilla-Walker i Bean, 2009.).

Nalazi istraživanja vršnjačkog utjecaja pokazuju neke razlike među spolovima. Iako ranija istraživanja navode da su dječaci podložniji vršnjačkom pritisku u području antisocijalnih ponašanja (Brown, Clasen i Eicher, 1986., prema Lebedina-Manzoni, Lotar i Ricijaš, 2008.) većina novijih istraživanja pokazuje suprotno – da su utjecaju vršnjaka podložnije djevojke. Nalazi pokazuju da će se djevojke u doba adolescencije povesti za rizičnim ponašanjima svojih prijatelja češće nego njihovi vršnjaci muškog spola posebice kod rizičnih ponašanja poput konzumiranja alkohola (Dick i sur., 2007.) ili marihuane (Butters, 2004.). Također, jači utjecaj vršnjaka na djevojke primijećen je kod činjenja nasilnih i kaznenih djela (Zimmerman i Messner, 2010.). Ukoliko se djevojke nalaze među devijantnim vršnjacima, vjerojatnije je da će se i same ponašati devijantno (French i Dishion, 2003.; Moffitt i Caspi, 2001.). Iako istraživanja jasno pokazuju da su razlike među spolovima prisutne kod utjecaja vršnjaka na dječake i djevojčice još uvijek nije u potpunosti jasno zašto te razlike postoje. Iako neki autori navode da su rodne razlike kod utjecaja vršnjaka povezane sa socijalnim pritiskom okoline koja zahtijeva konformiranje s rodnim ulogama općenito, navedene razlike kod utjecaja vršnjaka traže dodatna istraživanja koja bi omogućila bolje razumijevanje ovog fenomena (Taylor i Wong, 1996.).

Prijateljski odnosi u adolescenciji, kao što je već spomenuto, važan su socijalizacijski čimbenik. Prijateljstvo možemo definirati kao trajan odnos između dvije osobe koji obilježavaju odanost, prisnost i uzajamna privlačnost (Vasta, Haith i Miller, 1998.). Adolescenti biraju prijatelje koji se ponašaju slično kao oni i s kojima dijele razmišljanja i interese. Isto tako, oni utječu na formiranje njihovih mišljenja i interesa (Sumter i sur., 2009.). Sličnost je jedan od najvažnijih čimbenika koji utječu na izbor prijatelja, a može biti po dobi i spolu, po rasnoj ili nacionalnoj pripadnosti ili pak po aktivnostima i već spomenutim interesima (Lacković-Grgin,

2006.). Mladi slijede one s kojima se mogu identificirati u gotovo svim područjima svoga života (Manikam, 2002.). Lebedina-Manzoni i suradnici (2008.) također smatraju da proces odabira prijatelja nije slučajna te naglašavaju da dosadašnja istraživanja ne odgovaraju na pitanje koliko na mladu osobu utječe društvo, a koliko je izbor mlade osobe upravo društvo u kojem se na određeni način može ponašati.

Adolescentima je ponašanje nasilnika privlačno na način da ga doživljavaju slobodnim i nezavisnim. Kroz nasilne oblike ponašanja adolescenti reflektiraju svoje pokušaje za vlastitim samostalnijim ponašanjem i odlučivanjem što se razlikuje od obrazaca ponašanja koje prakticiraju u vlastitim domovima (Bukowski, Sippola i Newcomb, 2000.). Adolescencija predstavlja prelazak iz djetinjstva u odraslu dob pa tako adolescenti prihvaćaju ponašanja koja su karakteristična za populaciju odraslih. Moguće je da vršnjaci nasilnike doživljavaju moćnijima, a time i »odraslijima« upravo zbog nasilnog ponašanja koje čine. Već je spomenuto da istraživanja potvrđuju da nasilnike njihovi vršnjaci nerijetko doživljavaju kao popularne i utjecajne članove vršnjačke grupe te su zapravo u vrlo rijetkim slučajevima potpuno izolirani. Popularnost mladih koji u nasilničkom ponašanju sudjeluju kao nasilnici pogotovo raste prelaskom u više razrede osnovne škole, tj. na početku adolescencije (Swearer, Espelage i Napolitano, 2009.; Jimerson, Swearer i Espelage, 2009.; Swearer i Espelage, 2004.; Rodkin, 2004.).

Do sada je već jasno da uloga vršnjaka dobiva na važnosti ulaskom u adolescentsko razdoblje kada se od vršnjaka traži odobravanje, a nasilničko ponašanje može biti jedan od načina zadobivanja socijalnog statusa u vršnjačkoj grupi. Postoji nekoliko različitih teorijskih pristupa koji pokušavaju objasniti ove odnose što je detaljnije opisano u nastavku.

TEORIJSKI PRISTUPI UTJECAJA VRŠNJAKA U NASILJU MEĐU ADOLESCENTIMA

U prethodnim poglavljima navedene su neke fizičke, kognitivne, emocionalne i socijalne promjene u adolescentskoj dobi. Spoznaje o nasilju među djecom i mladima potkrijepljene su brojnim nalazima već spomenutih istraživanja koja nude djelomična objašnjenja fenomena nasilja među djecom i mladima. Teorijski pristupi koji će biti opisani u nastavku mogu biti od pomoći prilikom razumijevanja rezultata navedenih istraživanja. Unatoč navedenom, potrebno je imati u vidu njihov parcijalni utjecaj na objašnjenje kompleksnog fenomena nasilja među adolescentima. Iako socio-ekološki model izučavanja nasilja među djecom (Swearer i Espelage, 2004.), detaljno opisan u radu Tene Velki (2012.), nudi holistički pogled na problem nasilja i viktimizacije, ovdje će biti prikazane neke druge teorije nasilja među vršnjacima, posebice značajne za razumijevanje nasilja u doba adolescencije. Objašnjenju položaja i utjecaja vršnjaka u nasilničkom ponašanju mladih pridonose sljedeći teorijski pristupi (Swearer i sur., 2006.):

1. teorija dominacije
2. teorija privlačnosti
3. hipoteza homofilije.

Teorija dominacije smatra da prelazak iz nižih u više razrede osnovne škole te prelazak iz osnovne u srednju školu zahtijeva od adolescenata da potvrde svoje dominacije u odnosima. Socijalna dominacija pretpostavlja da su mladi poredani na vertikalnoj hijerarhijskoj ljestvici na kojoj svaka pozicija pretpostavlja različit pristup raznovrsnim resursima (prijateljstva, popularnost, status i sl.). Ranije je spomenuto da je adolescencija doba ubrzanih tjelesnih promjena koje dovode do reorganizacije u statusima koje mladi imaju u vršnjačkim grupama. Jasno je da će veći i snažniji dječaci dominirati nad slabijim vršnjacima. Kako se u ovo vrijeme javlja i veći interes za suprotni spol, svoje tjelesne prednosti dječaci pokušavaju iskoristiti kako bi privukli i zainteresirali suprotni spol (Pellegrini i Bartini, 2001.; Pellegrini i Long, 2008.). Primjerice, u ovom slučaju interes suprotnog spola postaje resurs koji pojedinci pokušavaju osvojiti koristeći nasilne oblike ponašanja prema fizički i socijalno slabijim mladim osobama. Osim pridobivanjem pažnje suprotnog spola ovim ponašanjima, nasilnici i lakše kontroliraju svoj utjecaj nad ostalim vršnjacima (Pellegrini i Long, 2008.; Swearer, Espelage i Napolitano, 2009.). Također je potrebno osvijestiti da mlade osobe prelaskom u više razrede mijenjaju svoje prilično sigurne i stabilne uloge koje su držali u nižim razredima za nešto slobodniju klimu viših razreda. Brojne promjene (fizičke, kognitivne, emotivne i socijalne) koje se događaju u adolescenciji traže redefiniranje uloga i statusa u vršnjačkoj skupini. Do formiranja novih pozicija u grupama vršnjaka dolazi i zbog činjenice da su djeca koja su do nedavno bila starija i snažnija od svojih vršnjaka sada postaju mlađi, slabiji i nepoznatiji u odnosu na starije učenike koji su do tada već definirali svoje uloge u vršnjačkim grupama. Slično se događa i kada adolescent prelazi iz osnovne u srednju školu. Tada opet dolazi do redefiniranja pozicija u vršnjačkim grupama, a nasilje među njima može biti način za dobivanje određenog statusa koji vodi do željenih resursa i odobravanja ostalih vršnjaka. Ovo potvrđuju mnoga istraživanja kojima se već dugi niz godina bavi američki psiholog Anthony Pellegrini (Pellegrini i Bartini, 2001.; Pellegrini i Long, 2008.; Pellegrini i sur., 2007.).

Druga teorija važna za razumijevanje vršnjačkog utjecaja na nasilje među mladima je **teorija privlačenja** popraćena istraživanjima Bukowskog Sippole i Newcomba (2000.). Ovaj pristup počiva na razmišljanjima da se adolescenti zbog svoje potrebe i želje za samostalnošću od roditelja radije identificiraju s vršnjacima čije ponašanje reflektira neku vrstu nezavisnosti i samostalnosti (npr. agresivna ponašanja nasilnika), nego s prosocijalnim ponašanjima koja su karakteristična za zavisnu, dječju dob. Nasilnike vršnjaci doživljavaju kao popularne i utjecajne članove vršnjačke grupe, a ta popularnost pogotovo raste prelaskom u više razrede osnovne škole, tj. na početku adolescencije (Rodkin 2004.; Swearer, Espelage i Napolitano, 2009.).

Treći pristup naziva se **hipoteza o homofiliji** koji govori o već spomenutim karakteristikama vršnjačkih grupa koji svoje prijatelje biraju prema različitim sličnim, homogenim obilježjima poput spola, rase, iskustva ili pak sličnog ponašanja. Mladi ljudi provode svoje

vrijeme s vršnjacima koji su im po nečemu slični, a kroz druženje mogu prihvatiti i druge obrasce ponašanja ostalih iz grupe. Taj utjecaj je obostran, a u kontekstu nasilja među mladima znači da se nasilnici često druže i drže zajedno, ali i da članovi grupa mogu razviti, primjerice, pozitivniji stav prema nasilničkom ponašanju ukoliko provode vrijeme u atmosferi gdje je takav oblik interpersonalnih odnosa prihvaćen od ostalih članova u vršnjačkoj grupi. Iako istraživanja pokazuju da je agresivno ponašanje relativno stabilna kategorija, uočeno je da uključenost mladih u nasilna ponašanja raste u doba rane adolescencije što može biti objašnjeno upravo njihovom pozicijom u grupi vršnjaka. Ovaj fenomen moguće je objasniti pretpostavkom da se mlade osobe upravo uz pomoć nasilnih oblika ponašanja pokušavaju izboriti za poziciju i popularan status u grupi vršnjaka s kojom svakodnevno provode vrijeme. Također, važno je naglasiti da istraživanja jasno pokazuju da mlade osobe koje se nalaze unutar iste vršnjačke grupe imaju tendenciju izvještavati o sličnoj razini uključenosti u nasilnička ponašanja (Swearer, Espelage i Napolitano, 2009.; Swearer i sur, 2006.).

Nasilje među djecom i mladima vrlo je složen fenomen i iako postoji nekoliko različitih teoretskih pristupa njegovog izučavanja od kojih su neki upravo opisani, zapravo nijedan ne objašnjava u potpunosti ovaj fenomen što upućuje na potrebu razvijanja sveobuhvatnog teorijskog modela i provođenja daljnjih istraživanja na ovom području.

PREPORUKE ZA DALJNJA ISTRAŽIVANJA NASILJA MEĐU ADOLESCENTIMA

Buduća istraživanja nasilja među adolescentima trebala bi biti pomno planirana i pripremljena na način da budu usklađena s razvojnim fazama sudionika istraživanja. U konkretnom slučaju istraživanja nasilja među adolescentima, istraživači koji provode istraživanja trebaju biti upoznati s razvojnim fazama i promjenama u toj životnoj dobi. Također, poželjno je testiranje kompleksnih teorijskih pristupa i modela u izučavanju nasilja među mladima koji sadrže informacije o različitim međusobnim interakcijama na svim razinama funkcioniranja mlade osobe. Primjerice, polazište za buduća istraživanja može biti socio-ekološki model nasilja među djecom i mladima (Swearer i Espelage, 2004.).

Nadalje, instrumentarij kojim se istraživanje provodi treba uključivati specifična pitanja o utjecaju grupe i promatrača prilikom nasilnog ponašanja. Iako istraživanja jasno pokazuju da se nasilje među mladima gotovo uvijek događa u prisustvu vršnjaka, nije potpuno jasno kako mlade osobe uključene u nasilna ponašanja doživljavaju ovaj fenomen, a posebice je nejasno kako svoju ulogu vide promatrači nasilnog ponašanja koji, iako izjavljuju da direktno ne sudjeluju u takvom ponašanju, zapravo su vrlo važni akteri u krugu nasilništva među mladima. Međutim, potrebno je naglasiti da postoje brojne poteškoće s mjerenjem vršnjačkog utjecaja. Primjerice, probleme stvara definiranje konstrukta vršnjačkog utjecaja (koje se razlikuje s obzirom na pojedine autore). Također, postavlja se pitanje koliko su adolescentni

svjesni utjecaja vršnjaka, a ukoliko svijest o utjecaju postoji, jesu li ga spremni priznati, pogotovo ukoliko u vrijeme provođenja istraživanja i sami čine određena ponašanja koja su internalizirala kao vlastiti odabir. Važno je naglasiti i da je vršnjački utjecaj višedimenzionalni konstrukt što zahtijeva prikladnu operacionalizaciju (Lebedina-Manzoni, Lotar i Ricijaš, 2008.). Navedeno upućuje na prilično zahtjevne kriterije prilikom korištenja instrumenata koji bi omogućili kvalitetno mjerenje vršnjačkog utjecaja u doba adolescencije čemu je potrebno prikloniti posebnu pozornost kod planiranja i provođenja budućih istraživanja.

Prilikom provedbe istraživanja mladim osobama potrebno je osigurati privatnost prilikom ispunjavanja upitnika kako bi se smanjio utjecaj ostalih vršnjaka na njihove odgovore. Za pretpostaviti je da će žrtvama sudjelovanje u istraživanju nasilja među mladima biti otežano ukoliko nasilnici prilikom ispunjavanja upitnika imaju uvid u njihove odgovore, u takvim slučajevima opravdano je očekivati povećani postotak socijalno poželjnih odgovora. U tom slučaju kao rješenje se nude dvije mogućnosti. Ukoliko je moguće, potrebno je sudionicima osigurati samostalno ispunjavanje upitnika ili dopustiti da se podijele u grupe po vlastitom odabiru što pretpostavlja da bi izabrali sudjelovati u istraživanju zajedno s grupom prijatelja u kojoj se osjećaju sigurno i zaštićeno.

U istraživanja je važno uključiti i ostale izvore informacija koji mogu pridonijeti razumijevanju fenomena nasilja među mladima (primjerice, roditelje, učitelje i sl.). Nadalje, longitudinalna istraživanja omogućila bi praćenje prevalencije nasilja među mladima među istim uzorcima. Također bila bi korisna za razumijevanje održivosti uloga nasilnika, žrtvi i nasilnika/žrtvi tijekom dužeg vremenskog razdoblja (primjerice Scholte i sur., 2007.). Rezultati longitudinalnih istraživanja mogli bi biti od pomoći prilikom razumijevanja rizičnih i zaštitnih faktora pojedinih mladih osoba u krugu nasilništva među vršnjacima. Nadalje, longitudinalna istraživanja bi, unatoč visokim troškovima i dugotrajnim procedurama, omogućila cjelovitiji uvid o uzročnim čimbenicima takvih ponašanja.

Tijekom provedbe budućih istraživanja iznimno je važno da se istraživači pridržavaju etičkih standarda i načela poput povjerljivosti, anonimnosti i informiranog pristanka koja su općenito važna kod istraživanja s djecom i mladima, ali i specifičnih načela koja su važna za istraživanja nasilja među djecom i mladima od kojih je među najvažnijima procjena rizika nepovoljnog učinka istraživanja za dijete zbog osjetljivosti teme koja se ispituje (Ajduković, Rajter i Sušac, 2011.). Takvi nepovoljni učinci mogu biti minimalizirani ponuđenim oblicima individualnog rada s mladom osobom nakon provođenja samog istraživanja u vidu razgovora, savjetovanja ili daljnjeg tretmana.

Istraživanja nasilja među mladima korisna su za razumijevanje obilježja nasilja u adolescentnoj dobi, ali i važna kod pripreme i planiranja odgovarajućih preventivnih programa. Prevencija nasilja među mladim osobama trebala bi uključivati u prvom koraku senzibiliziranje svih sudionika o problemu i raširenosti nasilja. Potrebno je i promoviranje međusobno podržavajućih odnosa te stvaranje atmosfere prihvaćanja. Također, preventivni programi trebali bi uključivati usvajanje konkretnih vještina nenasilnog rješavanja sukoba, a

trebali bi utjecati i na formiranje negativnih stavova prema nasilnim ponašanjima kako kod mladih osoba tako i kod šire javnosti (dobar primjer inozemne prakse bio bi *Olweus Bullying prevention program*, www.olweus.org), dok u domaćim okvirima treba pohvaliti program Unicefovog ureda za Hrvatsku »Za sigurno i poticajno okruženje u školama« (UNICEF, 2004., www.unicef.hr).

ZAKLJUČAK

U socijalnoj ekologiji pojedinca koji sudjeluje u nasilničkim ponašanjima vršnjaci igraju vrlo značajnu ulogu. Nasilničko ponašanje gotovo uvijek se događa u prisutnosti vršnjaka, te ovisno o njihovoj prisutnosti i ulogama koje imaju, vršnjaci mogu utjecati na ishod nasilničkih događaja (Garandau i Cillessen, 2006.; Morrison, 2006., prema Swearer i Espelage, 2004.). Mnoga navedena istraživanja ističu da, ukoliko osoba iz dana u dan svjedoči nasilnom ponašanju, to može internalizirati na način da mu nasilje postane prihvatljivo kao način rješavanja sukoba ili ostvarivanje vlastitih interesa i ciljeva. To se odnosi i na mlade osobe koje prisustvuju nasilnim ponašanjima svojih vršnjaka koji takvo ponašanje odobravaju te nasilnika prihvaćaju bilo u vlastitoj samoobrani kako oni ne bi bili sljedeće žrtve bilo iz njihove želje da se identificiraju s moćnijim i utjecajnijim članom grupe. Ukoliko je usporedimo s drugim dobnim skupinama, u adolescenciji se javlja znatno više nasilnih ponašanja. Razlozi su brojni, a neki od njih odnose se i na specifičnosti te razvojne faze (npr. različite fizičke, kognitivne, emocionalne promjene kod adolescenata, ostvarivanje statusa u vršnjačkoj grupi i sl.). U adolescenciji mlade osobe izložene su nizu vrlo intenzivnih promjena. Fizičke, emocionalne i kognitivne promjene koje mlada osoba prolazi tijekom vlastitog sazrijevanja odvijaju se kako u njima samima tako i u njihovoj okolini. Mladi provode puno vremena u vršnjačkim grupama, a povratna informacija njihovih prijatelja važna im je kod interpretacije vlastitih iskustava (Carnegie Council on Adolescent Development, 1989., prema Akos i sur., 2007.).

Teorijski pristupi koji su spomenuti u radu olakšavaju stručnjacima bolje razumjeti razine, odnose i elemente nasilja među mladim osobama. No ipak se čini se da je konstrukt nasilja među adolescentima te položaj njegovih prijatelja, poznanika i ostalih mladih osoba iz njihove okoline toliko kompleksan da su nam za njegovo potpunije objašnjenje potrebna buduća istraživanja koja će svakako uključiti mlade ljude kao iznimno važne izvore za razumijevanje njihovih međusobnih odnosa u doba adolescencije.

LITERATURA

1. Ajduković, M., Rajter, M. & Sušac, N. (2011). Stavovi stručnjaka prema nekim etičkim pitanjima epidemioloških istraživanja nasilja nad djecom u obitelji. **Dijete i društvo**, 13 (1/2), 13-30.

2. Adams, G. R. & Brezonsky, M. D. (2005). **Blackwell handbook of adolescence**. Malden Oxford, Carlton: Blackwell Publishing.
3. Akos, P., Hamm, J. V., Gordon Mack, S. & Dunaway, M. (2007). Utilizing the developmental influence of peers in middle school groups. **The Journal for Specialists in Group Work**, 32 (1), 51-60.
4. Bernstein, J. Y. & Watson, M. W. (1997). Children who are targets of bullying. **Journal of Interpersonal Violence**, 12 (4), 483-498.
5. Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M. J. & Kaukiainen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends regarding direct and indirect aggression. **Aggressive Behavior**, 18, 117-12.
6. Brajša Žganec, A., Kortla-Topić, M. & Raboteg Šarić, Z. (2009). Povezanost individualnih karakteristika učenika sa strahom od škole i izloženosti nasilju od strane vršnjaka u školskom okruženju. **Društvena istraživanja**, 18 (4-5), 717-738.
7. Buljan-Flander, G., Durman-Marijanović, Z. & Ćorić-Poljar, R. (2007). Pojava nasilja među djecom s obzirom na spol, dob i prihvaćenost/odbačenost u školi. **Društvena istraživanja**, 16 (1-2), 157-174.
8. Bukowski, W. M., Sippola, L. A. & Newcomb, A. F. (2000). Variations in patterns of attraction to same- and other-sex peers during early adolescence. **Developmental Psychology**, 36, 147-154.
9. Butters, J. E. (2004). The impact of peers and social disapproval on high-risk cannabis use: Gender differences and implications for drug education. **Drugs: Education, Prevention and Policy**, 11 (5), 381-390.
10. Caravita, S. C. S., Di Blasio, P. & Salmivalli, C. (2009a). Unique and interactive effects of empathy and social status on involvement in bullying. **Social Development**, 18 (1), 141-163.
11. Caravita, S. C. S., Di Blasio, P. & Salmivalli, C. (2009b). Early adolescents' participation in bullying: Is ToM involved? **Journal of Early Adolescence**, 18, 125-144.
12. Coloroso, B. (2004.) **Nasilnik, žrtva i promatrač**, Zagreb: Bios.
13. Craig, W. & Pepler, D. (1997). Observations of bullying and victimization on the playground. **Canadian Journal of School Psychology**, 2, 41-60.
14. Crick, N. R. & Dodge, K. A. (1994). A review and reformulation of social information processing mechanisms in children's social adjustment. **Psychological Bulletin**, 115, 74-101.
15. Dick, D. M., Pagan, J. L., Holliday, C., Viken, R., Pulkkinen, L., Kapno, J. & Rose, R. J. (2007). Gender differences in friends' influences on adolescent drinking: A genetic epidemiological study. **Alcoholism: Clinical and Experimental Research**, 31 (12), 2012-2019.
16. Dittrick, C. J. (2010). **Does appearance matter? School bullying and body-esteem in early adolescence**. Master thesis. Vancouver: The University of British Columbia.

17. Dusek, J. B. & Guay McIntyre, J. (2005). Self concep and self eteem development. In: Adams, G. R. & Brezonsky, M. D. (eds.), **Blackwell handbook of adolescence**. Malden Oxford, Carlton: Blackwell Publishing, 290-309.
18. French, D. C., & Dishion, T. J. (2003). Predictors of early initiation of sexual intercourse among high-risk adolescents. **The Journal of Early Adolescence**, 23 (3), 295–315.
19. Furlong, M. J., Sharkey, J. D., Felix, E. D., Tangiawa, D. & Green, J. G. (2010). Bullying assesment. In: Jimerson, S. R., Swearer, S. M. & Espelage, D. L. (eds.), **Handbook of bullying in schools: An international perspective**. New York, Oxon: Routledge publications, 329-346.
20. Haynie, D. L., Nansel, T., Eitel, P., Davis Crump, A., Saylor, K., Yu, K. & Simons-Marton, B. (2001). Distinct groups of at-risk youth. **Journal of Early Adolescence**, 21 (1), 29-49.
21. Hawkins, D. L., Pepler, D. J. & Craig, W. M. (2001). Naturalistic observations of peer interventions in bullying. **Social Development**, 10, 4, 512-527.
22. Hodges E. V. E. & Perry, D. G. (1999). Personal and interpersonal antecedents and consequences of victimization by peers. **Journal of Personality and Social Psychology**, 35, 94-101.
23. Holand, L., Flisher, A. J. & Lombard, C. J. (2007). Bullying, violence, and risk behavior in South African school students. **Child Abuse & Neglect: The International Journal**, 31 (2),161-171
24. Janssen, I., Craig, W. M., Boyce, W. F. & Pickett, W. (2004). Associations between overweight and obesity with bullying behaviors in school-aged children. **Pediatrics**, 113, 1187-1194.
25. Jimerson, S. R., Swearer S. M. & Espelage, D. L. (2009). **Handbook of bullying in schools: An international perspective**. London: Routledge.
26. Lacković-Grgin, K. (2006). **Psihologija adolescencije**. Jastrebarsko: Naklada Slap.
27. Lashbrook, J. T. (2000). Fitting in: Exploring the emotional dimension of adolescent peer pressure. **Adolescence**, 35 (140), 747-757.
28. Lebedina-Manzoni, M., Lotar, M. & Ricijaš, N. (2008). Podložnost vršnjačkom pritisku kod adolescenta- Izazovi definiranja i mjerenja. **Ljetopis socijalnog rada**, 15 (3), 401-419.
29. Mackrell, L. & Lavender, T. (2004). Peer relationships in adolescents experiencing a first episode of psychosis. **Journal of Mental Health**, 13 (5), 467-479.
30. Marsh, H., Parada, R., Seeshing Yeung, A. & Healey, J. (2001). Aggressive school troublemakers and victims: A longitudinal model examining the pivotal role of self concept. **Journal of Educational Psychology**, 93 (2), 411-419.
31. Manikam, R. (2002). Mental health of children and adolescents. In: Singh, N. N., Ollendick, T. T. & Singh, T. (eds.), **International perspectives on child and adolescent mental health**. Amsterdam, Tokyo: Elsevier, 1-36.

32. Marušić, I. & Pavin-Ivanec, T. (2008). Praćenje vŕnjačkog nasilja u osnovnim školama: Spolne razlike u učestalosti i vrstama nasilnog ponašanja. **Ljetopis socijalnog rada**, 15 (1), 5- 19.
33. Moffitt, T. E., & Caspi, A. (2001). Childhood predictors differentiate life-course persistent and adolescence-limited antisocial pathways among males and females. **Development and Psychopathology**, 13 (02), 355–375.
34. Mouttapa, M., Valente, T., Gallaher, P., Rohrbach, L. A. & Unger, J. B. (2004). Social network predictors of bullying and victimization. **Adolescence**, 39 (154), 315-35.
35. Olweus, D. (1998). **Nasilje među djecom u školi**. Zagreb: Školska knjiga.
36. **Olweus bullying prevention program**. Preuzeto s: www.olweus.org (10.10.2011.).
37. Padilla-Walker, L. M. & Bean, R. A. (2009). Negative and positive peer influence: Relations to positive and negative behaviors for African American, European American, and Hispanic adolescents. **Journal of Adolescence** 32, 323-337.
38. Pellegrini, A. D. & Bartini, M. (2001). Dominance in early adolescent boys: Affiliative and aggressive dimension and possible functions. **Merrill-Palmer Quaterly**, 47, 142-163.
39. Pellegrini, A. D. & Long, J. D. (2008). Part of solution and part of problem: The role of peers in bullying, dominance and victimization during the transition from primary school through secondary school. In: Espelage, D. L. & Swearer, S. M. (eds.), **Bullying in American schools: A social- ecological perspective on prevention and intervention**. Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 107-118.
40. Pellegrini, A. D., Roseth, C., Mliner, S., C. Bohn, Van Ryzin, M., Vance, N., Cheatham, C. L. & Tarullo, A. (2007). Social dominance in preschool classrooms. **Journal of Comparative Psychology**, 121, 54-64.
41. Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba (2003). **Nasilje među djecom**. Preuzeto s: www.poliklinika-djeca.hr (13.09.2011.)
42. Pregrad, J. (2007). **Projekt za sigurno i poticajno okruženje u školama: Prevencija i borba protiv nasilja među djecom (2003.-2005.)**. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
43. Rajhvajn Bulat, L. & Ajduković, M. (2012). Obiteljske i psihosocijalne odrednice vršnjačkog nasilja među mladima. **Psihologijske teme**, 21 (1), 167-194.
44. Rigby, K. (2006). **Zlostavljanje u školama i što možemo učiniti**, Zagreb: Mosta.
45. Rigby, K (2004). Addressing bullying in schools: Theoretical perspectives and their implications. **School Psychology International**, 25 (3), 287-300.
46. Rigby, K. & Slee, P. T. (2003). Consequences of bullying in schools. **The Canadian Journal of Psychiatry**, 583-590.
47. Rimac, I., Ogrresta, J., Rajter, M., Skokandić, L. & Sušac, N. (2010). **Upitnik vršnjačkog nasilja**. Zagreb: Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

48. Rodkin, P.C., (2004). Peer ecologies of aggression and bullying. In: Espelage, D. L. & Swearer, S. M. (eds.), **Bullying in American schools: A social-ecological perspective on prevention and intervention**. Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 87-106.
49. Rosenblum, G. D. & Lewis, M. (2005). Emotional development in adolescence. In: Adams, G. R. & Brezonsky, M. D. (eds.), **Blackwell handbook of adolescence**. Malden Oxford, Carlton: Blackwell Publishing, 269-289.
50. Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: A review. **Aggression and Violent Behavior**, 15, 112–120.
51. Salmivalli, C., Kärnä, A. & Poskiparta, E. (2009). From peer putdowns to peer support. A theoretical model and how it translated into a national anti-bullying program. In: Jimerson, S. R., Swearer S. M. & Espelage, D. L. (eds.), **Handbook of bullying in schools: An international perspective**. London: Routledge, 441-454.
52. Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K., & Kaukiainen, A. (1996). Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. **Aggressive Behavior**, 22, 1-15.
53. Salmivalli, C. & Nieminen, E. (2002). Proactive and reactive aggression among school bullies, victims and bully-victims. **Aggressive Behavior**, 28 (1), 30-44.
54. Santalahti, P., Sourander, A., Aromaa, M., Helenius, H., Ikaheimo, K. & Piha, J. (2008). Victimization and bullying among 8-year-old Finnish children A 10-year comparison of rates. **European Child & Adolescent Psychiatry**, 17 (8), 463–472.
55. Scholte, R. H. J., Engels, R. C. M. E., Overbeek, G., de Kemp, R. A. T. & Haselager, G. J. T. (2007). Stability in bullying and victimization and its association with social adjustment in childhood and adolescence. **Journal of Abnormal Child Psychology**, 35 (2), 217-228.
56. Sekol, I. & Farrington, D. P. (2009). The nature and prevalence of bullying among boys and girls in croatian care institutions: A descriptive analysis of children's homes and correctional homes. **Kriminologija i Socijalna integracija**, 17 (2), 15-34.
57. Sullivan, K., Cleary, M. & Sullivan, G. (2004). **Bullying in secondary schools: What it looks like and how to manage it**. New York: Sage Publication, 11-12.
58. Sullivan, T. N., Farrell, A. D., Bettencourt, A. F. & Helms S. W. (2008). Core competencies and the prevention of youth violence. **New Directions for Child and Adolescence Development**, 122, 33-46.
59. Sumter, R. S., Bokhorst, C. L., Steinberg, L. & Westenberg, P. M. (2009). The developmental pattern of resistance to peer influence in adolescence: Will the teenager ever be able to resist? **Journal of Adolescence**, 32, 1009-1021.
60. Sušac, N., Rimac, I. & Ajduković, M. (2012). **Epidemiološko istraživanje nasilja među djecom**. Zagreb: Nacionalna konferencija »Raširenost nasilja nad djecom u obitelji i među vršnjacima«.

61. Sutton, J., Smith, P. K. & Swettenham, J. (1999). Bullying and theory of mind: A critique of the »social skills deficit« view of anti-social behaviour. **Social Development**, 8, 117-127.
62. Swearer, S. M. & Espelage, D. L. (eds.) (2004). **Bullying in American schools: A social-ecological perspective on prevention and intervention**. Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
63. Swearer, S. M., Peugh, J., Espelage, D. L., Siebreck, A. B., Kingsbury, W. L. & Bevins, K. S. (2006). A social-ecological model for bullying prevention and intervention in early adolescence: An exploratory examination. In: Jimerson, S. R. & Furlong, M. J. (eds.), **The Handbook of school violence and school safety: From research to practice**. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Inc, 257-273.
64. Swearer, S. M. Espelage, D. L. & Napolitano, S. A. (2009). **Bullying prevention and intervention**. New York, London: Guilford Press.
65. Taylor, E. D. & Wong, C. A. (1996). **Gender differences in the impact of peer influences and peer orientation**. Poster presentation. Sixth biennial meeting of the Society for the research on adolescence. Massachusetts: Boston.
66. Tomić-Latinac, M. & Nikčević-Milković, A. (2010). Procjena učinkovitosti Unicef-ovog programa prevencije vršnjačkog nasilja i zlostavljanja. **Ljetopis socijalnog rada**, 16 (3), 635-637.
67. UNICEF (2004). **Za sigurno i poticajno okruženje u školama**. Preuzeto s: www.unicef.hr (15.10.2011.)
68. Vasta, R., Haith, M. & Miller, S. A. (1997). **Dječija psihologija**. Jastrebarsko: Naklada Slap.
69. Velki, T. (2012). Uloga nekih obiteljskih čimbenika u pojavi nasilja među djecom. **Psihologijske teme** 21 (1), 29-60.
70. Vranješević, J. (2004). Adolescencija- O čemu se radi. U: Trikić, Z., Koruga, D., Vranješević, J., Dejanović, V. & Vidović, S. **Vršnjačka medijacija - Od svađe slađe** - Priručnik za voditelje radionica iz oblasti obrazovanja za vještine medijacije. Beograd: Njemačka organizacija za tehničku saradnju (GTZ). Preuzeto s: prijatelj.weebly.com/uploads (10.06.2011).
71. WHO (2006). **The health behaviour in school-aged children: Who collaborative cross-national study**. Preuzeto s: www.hbsc.org (12.12.2011.).
72. Wilkinson, R. B. (2010). Best friend attachment versus peer attachment in the prediction of adolescent psychological adjustment. **Journal of Adolescence**, 33, 709-717
73. Wimmer, S. (2009). Views on gender differences in bullying in relation to language and gender role socialisation. **Griffith Working Papers in Pragmatics and Intercultural Communication**, 2, 1 (2009), 18-26
74. Zimmerman, G. M. & Messner, S. F. (2010). Neighborhood context and gender gap in adolescent violent crime. **American Sociological Review**, 75 (6), 958-980.

Lucija Vejmelka
University of Zagreb
Faculty of Law
Department of Social Work

SOME DETERMINANTS OF PEER VIOLENCE IN ADOLESCENCE

SUMMARY

The article first defines the notion of violence among children and young persons, presents types of violence and the characteristics of individual roles in violent behavior. Then, the period of adolescence when young people undergo many physical, biological, emotional and psychological changes is described. Also, peer influence on an adolescent is described in detail due to its great importance in that period when attitudes and thoughts defining the person in an adult age are formed. The beginning of separation from parents in the search for own identity and autonomy as well as formation of closer relationships with young people outside the family environment with which they can identify, i.e. their peers who become an important factor in adolescents' socialization and a source of support, represent important elements in this process. Peer violence in the adolescence period has certain specific characteristics, such as passage from elementary to middle school in early adolescence and from middle to high school in later phases of adolescent maturation. Violent behavior mostly does not occur in isolated conditions in presence of only a victim and a violator but in front of an auditorium of children in different roles whereby peers have a significant influence on the behavior of actors in the violence among children and young people. The article presents theories which explain in detail the role of other peers in violence among young people: dominance theory, attraction theory and homophily hypothesis. The conclusion provides certain suggestions which could be useful for future research of violence in this age group.

Key words: adolescence, peer influence, peer violence, peer groups.